

Struyckens kunstwerk is toleranter dan zijn maker

Opinieartikel (concept?) - augustus 1998

In de Roemeense stad Tirgujiu heeft Constantin Brancusi een van de mooiste kunstwerken in de openbare ruimte gemaakt die ik ken. Door de stad plaatste hij een beeldenlint ter nagedachtenis aan de doden en vermisten van de Eerste Wereldoorlog. Aan een van de uiteinden staat de 'Tafel der stilte', een stenen tafel met er omheen de lege stoelen van de verdwenenen. Het beeld dwingt af dat je er niet op gaat zitten, maar staat ook toe dat je het wel doet. Ik ben inderdaad op een van die stoelen gaan zitten. Het gevolg was geen aantasting van het kunstwerk, maar een sterke beleving van mijn eigen schroom. Soms klauteren er kinderen op de stoelen en ineens wordt dan de plek van de doden ook de plek van het leven.

Een goed kunstwerk in de openbare ruimte wordt door velen in beslag genomen maar bezwijkt niet, integendeel. Dat is naar mijn opvatting ook het geval met het lichtkunstwerk van Peter Struycken in de arcade van het Nederlands Architectuurinstituut in Rotterdam. Het is een kunstwerk waar ik, in alle bescheidenheid, trots op ben. Als toenmalig directeur van het NAI heb ik Struycken in 1992 [?] ervoor aangezocht en samen hebben we het gevecht om de realisering gevoerd. Ik voel me vereerd door Wessel Reinink die mij citeert om de betekenis van het kunstwerk uit te leggen. (Volkskrant, 25-8)

Nu het kunstwerk aanleiding is van een controverse tussen Struycken en het NAI en van een kort geding dat deze week dient, hebben beide partijen mij gevraagd mij over de kwestie uit te spreken. Ik zal dat ook doen, maar niet in het kort geding.

Zoals bekend heeft het NAI deze zomer een manifestatie over de vraagstukken van architectuur, stedenbouw en *social housing* in Zuid-Afrika. Als onderdeel daarvan hebben Zuidafrikaanse kunstenaars de betonnen pilaren van de arcade tot ... [DATUM] omwikkeld met schilderwerken. Struycken betoogt dat hierdoor zijn werk en zijn auteursrecht zijn aangetast. De Stichting Beeldrecht, waarvan hij mede-initiator is, heeft een proefproces aangespannen. Inzet is de vraag wie mag bepalen wat er in de arcade gebeurt en wie bepaalt wat een 'aantasting' van het lichtkunstwerk is.

Mijns inziens raakt de kwestie de kern van wat architectuur is. Bij de opening van het NAI-gebouw, vijf jaar geleden, heb ik aangegeven wat die essentie volgens mij is, aan de hand van een gedicht van Seamus Heaney. In dat gedicht legt een groepje kinderen vier jassen op een stoppelveld, waarna het voetballen kan beginnen: 'They marked the spot, marked time, and held it open.' Een plek en een tijd markeren en tegelijkertijd open laten; open voor iedereen, open voor uiteenlopende bezigheden, open voor wisselende momenten van volheid en leegte, voor dromen, ontmoetingen, ernst en spel, en ja, ook voor confrontaties.

De arcade van het NAI is zo'n plek, gemarkeerd en open. Het is een bijzondere, hybride plek. Hij hoort bij het gebouw en is toch openbaar, hij hoort bij de openbare ruimte en toch niet zonder opstapje, hij is de materiële plek van een bijna immaterieel kunstwerk. Het is een ontmoetingsplaats van instituut, stad en kunst. Een gemeenschappelijk domein dat ze samen hebben gevormd, waar ze elkaar ontmoeten en de ruimte laten.

Zo'n plek bestaat bij de gratie van tolerantie, of meer nog, van openheid en nieuwsgierigheid naar wat anderen doen en dromen. Soms gaat het even mis. Op iedere ontmoetingsplaats - straat, plein, terras - vinden ook wel eens ontmoetingen in de vorm van ruzies plaats. Zo is ook het huidige conflict te begrijpen. Het is een van die dingen die in een stad kunnen gebeuren, die de gemoederen een tijdlang verhitten en dan weer wegebben. Zo'n conflict is niet per definitie negatief. Ook in de kunst wordt de confrontatie op waarde geschat. Conflict en confrontatie kunnen juist vruchtbaar zijn. Tenminste, als de basis van tolerantie en openheid stand houdt.

In dat licht betreur ik Peter Struyckens actie. Die komt erop neer dat Struycken een exclusief recht opeist in wat principieel een gemeenschappelijk domein is. Hij kan gepikeerd zijn dat het NAI hem niet van te voren heeft verteld over het Zuid-Afrika-project. Hij kan andere esthetische voorkeuren hebben dan de betrokken Zuidafrikaanse kunstenaars. Hij kan een polemiek hierover beginnen. Maar hij kan niet een plek die wezenlijk meerduidig is, reduceren tot uitsluitend *zijn* plek, wel gemarkeerd maar niet open gelaten. En het is jammer dat hij een debat dat bijzonder boeiend had kunnen zijn, over architectuur, de stad, kunst en leven, heeft laten verschrompelen door het te juridiceren.

Dit debat hoort niet in de rechtzaal thuis. Ik weet een betere plek: in de arcade zelf. Ik heb er rond gelopen. De confrontatie is inderdaad opmerkelijk. Het wringt. Maar natuurlijk wringt het tussen een kunstwerk als dat van Peter Struycken en de sociale problematiek van de huisvesting in Zuid-Afrika. Dat wil niet zeggen dat het kunstwerk is aangetast. Het heeft alleen een paar maanden iets anders in hetzelfde domein moeten dulden. Een contrast, een tegenstem misschien, maar geen aantasting. Dat zegt iets over de kracht van het kunstwerk.

Vijf jaar geleden vond ik dat Struycken iets fantastisch had gemaakt en dat vind ik nog steeds. Het kan veranderingen aan, het kan tegenstemmen aan. Het kan het zelfs aan om een tijdje uit te gaan en dan onverstoord terug te komen. Als Peter Struycken in dit debat, dat ongelukkigerwijze een juridisch geding is geworden, één formidabele tegenspeler heeft, dan is het wel zijn eigen kunstwerk, dat zich sterker, zelfverzekerder en toleranter betoont dan de maker.

Adri Duivesteijn was van 1989 tot 1994 directeur van het Nederlands Architectuurinstituut en is nu lid van de Tweede Kamer voor de PvdA